

ЈУЖНОСЛОВЕНСКИ ФИЛОЛОГ

КЊ. LXXIV, СВ. 2

ISSN 0350–185x

UDK 808

СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА И УМЕТНОСТИ

И

ИНСТИТУТ ЗА СРПСКИ ЈЕЗИК САНУ

ЈУЖНОСЛОВЕНСКИ ФИЛОЛОГ

КЊ. LXXIV, СВ. 2

Уређивачки одбор:

*др Јасна Влајић-Појовић, др Рајна Драгићевић, др Најда Иванова,
др Александар Лома, др Алина Маслова, др Софија Милорадовић,
др Мирослав Николић, др Слободан Павловић, др Предраг Пипер,
др Слободан Ремејић, др Живојин Сијанојчић, др Срејко Танасић,
др Зузана Тојолињска, др Анајолиј Турилов, др Викјор Фридман*

Главни уредник

Предраг Пипер

БЕОГРАД

2018

Први број *Јужнословенског филолога* изашао је 1913. године, у Београду. Часопис су покренули Љубомир Стојановић и Александар Белић, чланови Српске краљевске академије. Први уредник *Јужнословенског филолога* био је Александар Белић. Од броја XVIII часопис издају Српска академија наука и уметности и Институт за српски језик САНУ.

CIP – Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

808

ЈУЖНОСЛОВЕНСКИ филолог / главни уредник Предраг Пипер. – Год. [1], књ. 1, св. 1/2 (1913) ; год. [2], књ. 2, св. 1/2 (1921) – књ. 11 (1931) ; књ. 12 (1933) – књ. 17 (1938/1939); књ. 18 св. 1/4 (1949/1950)–. – Београд : Српска академија наука и уметности : Институт за српски језик САНУ, 1913–1938 ; 1949/1950–. – 24 cm

Полугодишње

ISSN 0350/185x = Јужнословенски филолог

COBIS.SR-ID 615183

Рецензенти радова који се објављују у LXXIV, св. 2 броју *Јужнословенског филолога*: др Дојчил Војводић, др Снежана Гудурић, др Рајна Драгићевић, др Јелица Јокановић-Михајлов, др Александар Лома, др Александра Лончар-Раичевић, др Биљана Марић, др Софија Милорадовић, др Предраг Пипер, др Људмила Поповић, др Слободан Реметић, др Срето Танасић

Секретар уређивачког одбора: др Рајна Драгићевић

Израду и штампање финансирало је
Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

Прихваћено на седници Одељења језика и књижевности САНУ 26. јуна 2018.

Издају:

Српска академија наука и уметности, Кнез Михаилова 35, Београд
Институт за српски језик САНУ, Кнез Михаилова 36, Београд

Коректура:

Марија Селаковић

Припрема за штампу:

Палчић Давор (*palcic@eunet.rs*)

Штампа:

_____, Београд

САДРЖАЈ

Студије и расправе

- Zuzanna V. Topolińska, Семантичке улоге падежних
односа vs творбене категорије именица 7–11
- Милорад П. Дешић: Српски стандардни акценат
и префиксација придјева и глагола 13–27
- Миливој Б. Алановић: Граматички статус спацијалне
клаузе – на други поглед 29–56
- Бојана М. Вељовић, Радивоје М. Младеновић:
Футур први у служби обележавања хабитуалних радњи
у говору северношарпланинске жупе Сирињић 57–88
- Татјана Г. Трајковић: Говор Ниша кроз призму
диглосивности 89–108
- Стефан Б. Стојановић: О основном значењу српског перфекта
активне дијатезе и његовој типолошкој класификацији ... 109–138
- Здравко М. Бабић: Фразеолошки статус конструкције
са значењем 'одзвонило је некоме/нечему' у словенским
језицима 139–159
- Ана В. Халас Поповић: Предлог примене теорије
прототипа у лексикографској обради полисемије
у српском језику 161–183
- Pavel Krejčí: Regionalni i lokalni toponimi u srpskoj,
hrvatskoj, bugarskoj i češkoj frazeologiji 185–198
- Горан Б. Милашин: Универбизација из угла српске
дериватологије 199–215
- Borivoje T. Petrović: Spectral moments of fricative
consonants in Serbian (an account of female speakers'
production) 217–250

Прикази и критика

- Рајна Драгићевић. Српска лексика у прошлости и данас.
Нови Сад : Матица српска, 2018, 450 стр.
(Вера Васић, Даринка Гортан Премк) 251–265

Лексикологија и лексикографија у светлу савремених приступа, зборник научних радова, Уредништво: Стана Ристић, Ивана Лазић Коњик, Ненад Ивановић, Београд: Институт за српски језик САНУ, 2016, 580 стр. (Рајна Драгићевић)	266–277
Твртко Прћић, Ка савременим српским речницима, Нови Сад, 2018: Филозофски факултет у Новом Саду. 224 стр. (Ненад Ивановић)	278–284
Ксенија Кончаревић, Језик и религија, појмовник теолингвистике, Београд: Јасен, 2017, 348 стр. (Марија Опачић)	285–291
Милена Ивановић. Акционалност – семантика и форма: у савременом украјинском и српском језику. – Београд: Филолошки факултет Универзитета у Београду, 2016, 357 стр. (Горан Милашин)	292–303
Martin Henzelmann. <i>Die Bunjewatzen. Ein kurzer Überblick über eine ethnische Minderheit in Serbien und die Herausbildung ihrer Mikroliteratursprache.</i> In: <i>Specimina Philologiae Slavicae.</i> Band 190, Leipzig: Biblion Media, 2016, стр. 131. (Миливоје Алановић)	304–310

Регистри

Именски регистар LXXIV/2 књиге <i>Јужнословенског филолога</i>	311–
Регистар кључних речи LXXIV/2 књиге <i>Јужнословенског филолога</i>	
Упутство за припрему рукописа за штампу	

Твртко Прћић, *Ка савременим српским речницима*.

Нови Сад, 2018: Филозофски факултет у Новом Саду,
224 стр.

Тема књиге. Књига *Ка савременим српским речницима* Т. Прћића представља целовиту студију о питању статуса српске лексикографије у модерном добу, размотреном из перспективе актуелних лексиколошких и лексикографских теорија, као и ауторовог лексикографског искуства. Будући да је настала у периоду од 2010. до 2018. године, ова студија развија у целини модеран приступ теми, који се нарочито огледа у ауторовим предлозима за примену нових лексикографских поступака у једнојезичним и двојезичним речницима, као и у предлозима за дистрибуцију готових речника у електронском формату.

По начину на који обрађује одабрану тему ова књига има тројаки карактер: синтетички (на основу литературе аутор пописује питања и проблеме из области српске лексикографије, класификује их по научним и стручним областима, свако питање везује за одабрану литературу); аналитички (аутор лингвистички анализира проблеме који се јављају у реализацији појединачних речничких пројеката); и програмски (на основу анализираног стања аутор даје предлоге за промену статуса лексикографије у друштву, као и за практичну организацију и изведбу нових (типова) речника).

Структура књиге. Књига *Ка савременим српским речницима* састоји се од осам поглавља. За потребе овог приказа поглавља смо разврстали на увод и четири тематске целине. У програмски написаном уводу (погл. 1) описују се стратегије развоја мо-

дерне лексикографије у два домена: једнојезичном и преводном (двојезичном), и уводи се појам *српске речничке културе* као „научене способности ефикасног коришћења речника и трајне навике да се лексичке, граматичке, изговорне, правописне и остале недоумице и празнине у језичком знању редовно разрешавају, одн. попуњавају, проверавањем у речницима и другим језичким приручницима“ (стр. 49). Прва тематска целина (погл. 2) посвећена је изради савременог општег речника српског језика. У њој се анализира стање у српској једнојезичној лексикографији, затим, дефинишу се циљеви општег речника у новом добу (комуникативни, дескриптивни, прескриптивни, металексички, лексикографски, образовни) и даје се теоријски преглед макроструктуре и микроструктуре таквог речника. У другој тематској целини, посвећеној изради специјалног речника српског језика (погл. 3), разматра се нацрт речника лексичких мрежа у коме се представљају парадигматски, синтагматски и творбени односи између јединица лексикона српског језика. На основу модула Word Sketch програмског алата Sketch Engine, као и програмског пакета за лексикографе Plex Suite, аутор предлаже рачунарски асистирану израду овог речника. Трећа тематска целина (погл. 4) посвећена је изради општих и специјалних енглеско-српских речника. Посебна пажња посвећена је општим речницима: њиховим изворима, узорима и типовима података који се обрађују. У четвртој тематској целини (погл. 5–8) описују се и анализирају поступци у изради три специјална енглеско-српска речника у чијем је састављању учествовао аутор књиге: речника синонима, речника новијих англицизама и речника прагматичких термина.

Садржај. Уводни текст књиге *Ка савременим српским речницима* (погл. 1) носи наслов *Каква нам лексикографија њреба*. Полазећи од дефиниција речника – као комплексног (вишефункционалног) приручника „који нуди податке о форми, функцији, садржини и употреби речи, спојева речи и њихових саставних делова“ и лексикографије – као „научно-стручне делатности и академске области (практичног, теоријског, педагошког и образовног типа) усредсређене на речнике и другу приручничку литературу“ (стр. 13–15), као и од општих принципа савремене лексикографије (научна заснованост, дигитална модернизација, интеракција са корисником), аутор формулише програм дисциплинарног изграђивања ове области у

Србији кроз приоритете краткорочног, средњорочног и дугорочног типа. Међу краткорочним приоритетима издваја се предлог за оснивање Центра за лексикографију, институције која би се бавила како теоријским и стручним питањима и образовањем кадрова, тако и (ретро)дигитализацијом речника као једном од основних потреба њихових корисника у савременом добу. Од средњорочних приоритета, према речима аутора, најважнија је израда Српског националног електронског корпуса (преко 500 милиона речи), који би, поред књижевних и новинских текстова, селективно обухватао и разне видове електронске и говорне комуникације – од култивисаних (интернет-сајтови и радио-емисије) до оних спонтаних (СМС поруке, разговори и сл.); а уз Српски национални електронски корпус и израда других корпуса, специјализованих и паралелних. У дугорочне приоритете аутор убраја састављање различитих типова једнојезичних и двојезичних речника, општих и специјалних (развијају ове идеје на плановима опште и типолошке карактеризације речника, њихове макроструктуре и микроструктуре, као и израде и изведбе посвећена су поглавља 4–8 књиге). Суштина свих предложених пројеката, како истиче аутор, јесте развој српске речничке културе као облика праксе приближавања речника корисницима и њиховог прилагођавања корисничким потребама.

Прва тематска целина књиге *Ка савременим српским речницима* (погл. 2) носи наслов *Нацрт за савремени ојшњи речник српског језика*. Потребу за речником овог типа аутор налази у тези да досадашњи општи речници (РСАНУ, РМС, РСЈ, РЈАЗУ, *Школски речник* В. Васић и М. Јоцић) представљају резултате „преткомпјутерске и пределектронске, академске лексикографије“, чији се недостатак огледа у непостојању иновираних издања (углавном у погледу грађе). Нови речник општег типа, према томе, треба да буде речник који настаје у новој и другачијој парадигми поимања лексикографије у савременом добу. Стога се он замишља као носилац иновација на више планова: комуникативном, дескриптивном, нормативном, образовном. Типолошки гледано, то је једнојезични речник комплексне структуре, израђен на основу електронског корпуса, који на макроплану обрађује широк опсег типова одредница: речи неизведене и изведене, фразне именице, идиоме, афиксе, различите врсте скраћеница текста (укључујући и оне из СМС комуникације). На плану обраде, речнички чланак

у овом речнику планирано садржи више специфичних рубрика, у којима се комбинује наслеђе традиционалне обраде са модерним лексикографским достигнућима: ортографија, фонологија, морфосинтакса, семантика с прагматиком (дефинисање путем контекстуализације), унакрсна упућивања и др. Од речника овог типа очекује се да, поред стандардног језика, из корпуса издвоји и обради неологизме различитих типова, затим колокације и идиоме (којима се овде посвећује посебна пажња), да истакне конкурентне облике (и у светлу истраживања њихове фреквенције у корпусу), као и да нагласи постојање нестандартних и неправилних, а шире прихваћених облика (нпр. *вршиоц*, *зависџан*). Основна изведба овог речника би била онлајн електронско издање.

Друга тематска целина књиге (погл. 3) носи наслов *Нацртѝ за један специјализовани речник српског језика*. Посвећена је нацрту речника који је исто толико важан и потребан српској лексикографији као и општи, будући да би такав приручник могао чинити полазну основу бројних лексикографских пројеката у будућности. У питању је *Речник лексичких мрежа српског језика*, чија израда подразумева обраду парадигматских, синтагматских и деривационих односа између речи у изабраном фонду. На парадигматском плану, овај речник би повезивао речи које имају заједничка дескриптивна значења, било да се налазе у односу синонимије / антонимије, или у односу укључености смисла (хипонимија); затим, на синтагматском плану, замишљени речник би истицао смисаоне везе између речи у колокационим / колигационим односима; док би на творбеном плану овај речник дефинисао везе између речи настале од заједничке мотивне основе разним деривационим процесима. У складу са овим, поменути речник би имао комбиновану обраду, јер би обрађивао три типа одредница: основну, семантички необележену реч у синонимском / семантички надређену реч у хиперонимском низу; затим, примарни колокат; и мотивну основу изведених речи. Полазећи од овог нацрта, аутор даље разрађује предлог ефикасне израде речника лексичких мрежа уз помоћ рачунарских технологија, који се састоји у томе да се планирани Српски национални електронски корпус обрађује програмским алатом Sketch Engine, и то модулима Thesaurus и Word Sketch Difference за део речника посвећен синонимији и антонимији; и модулом Word Sketch за део речника посвећен колокацијама. Трећи захтев у

обради, корпусна претрага породица речи, тренутно је изводљива делом, кроз модул Word Family, који генерише алфаветски списак речи из заједничке творбене основе.

У трећој тематској целини књиге (погл. 4), под насловом *Скице за нове енглеско-српске речнике*, аутор разматра питања израде нових енглеско-српских речника: општих као и специјалних. Посебна пажња у овом поглављу посвећена је изради два општа енглеско-српска речника. Нацрт *Савременог енглеско-српског оџиџег речника* дат је заједно са разрађеним моделима његове обраде. Из програмског објашњења микроструктуре овог речника, као и из предложеног речничког чланка (одр. *escape*, стр. 93–94) видљиво је да се подела значења речи у речнику базира на индикаторима смисла, који сумирају типичне смисаоне контексте у којима се та реч употребљава. Индикатори смисла истичу област контекстуализације речи и дефинишу њену семантичку структуру (у пр. „оба возача су се извукла неповређена“ / „both drivers escaped unhurt“ реч је о значењу гл. *escape* које уводи индикатор смисла AVOID). Аутор даље раздваја специфичне функције индикатора смисла на денотаторе (скуп кључних речи); колокаторе (типични колокати) и тематизаторе (назив тематске области), и показује како се они примењују у речнику (стр. 95 и 97). Предлог општег речника допуњен је предлогом за израду *Речника енглеског језика с преводима на српски*, који садржи одговарајуће преводе лексема у контекстуализованим значењима. Са друге стране, израда специјалних речника (која се разматра у оквиру истог поглавља) везана је за индивидуални развој области двојезичне лексикографије које су до сада чиниле интегрални део опште преводне лексикографије енциклопедијског типа: обраду лексичких поља (*Енглеско-српски речник синонима*); обраду колокација, лексичких као и граматичких (*Енглеско-српски речник колокација*); и обраду речи везаних за разне области културе (*Енглеско-српски речник културно специфичних речи*). Поменути речници били би понуђени у папирном, а посебно у електронском издању, које омогућава њихову бољу претраживост и допуњивост новим садржајем.

У четвртој тематској целини књиге (погл. 5–8) разматрају се теоријски и практични проблеми у изради речника који чине саставни део ауторовог примењеног, лексикографског искуства, и за које, у извесној мери, постоје већ дефинисани ауторски тимови

и(ли) концепције: *Енглеско-српског контрастивног речника синонима*; затим, *Речника новијих англицизама* (који, као реализован пројекат, налази свој наставак у концепту *Новог речника новијих англицизама*); као и *Малог енглеско-српског речника прагматичких термина*.

Од свих наведених, најкомплекснији је *Енглеско-српски контрастивни речник синонима*, чија се израда, према фазама и етапама, детаљно излаже у истоименом поглављу (5). Израда овог речника, према Т. Прћићу, обухвата четири лексикографска поступка: одређење семантичког поља као издвојеног појмовног домена ванјезичке стварности; дефинисање лексичког поља као лексичке реализације датог појмовног домена, у форми заокруженог скупа синонимних лексема, од којих је један синоним основан, семантички неутралан (претпостављено и надређен, „хиперсиноним“), а остали чланови обележени (претпостављено и подређени, „кохипосиноними“); затим, разлучивање разлике између синонима у лексичком пољу у равни односа обележених чланова низа према необележеном; и превођење тако разлучених синонима на српски језик, што укључује изналагање кореспондената и(ли) еквивалентна енглеских речи. Грађи у овако састављеном речнику приступало би се на два начина: директно, увидом у појмове разложене на пододреднице и њихове специфичне синониме, преведене на српски језик и консултовањем потпуног регистра енглеско-српских синонима. У додатку истог поглавља приложено је упутство за састављање контрастивног речника синонима, структурирано према фазама лексиколошко-лексикографске обраде које су дефинисане радом са изворима: постојећим речницима (специјалним и општим), рачунарским програмима и сервисима. Тако се нпр. према овом упутству фаза издвајања кључних дескриптивних и асоцијативних значења лексема у синонимском низу заснива на раду са речником *Oxford Learner's Thesaurus: A Dictionary of Synonyms* (2008), затим, са програмом *Longman Language Activator* у оквиру електронског издања овог речника, као и са сервисом *The Sage* из пројекта *WordNet* (стр. 134).

У поглављима 6 и 7 књиге (6. *Речник новијих англицизама*; 7. *Нови речник новијих англицизама*) разматрају се циљеви (не)остварени издавањем *Речника новијих англицизама* (В. Васић, Т. Прћић, Г. Нејгебауер), учинци овог речника у српској лингвистици, и раз-

матра могућност његовог новог издања. Констатује се да је поменути речник значајно допринео типологији англицизама у српском језику, као и дефинисању граничних области процеса лексичког позајмљивања.

У поглављу 8, *Мали енглеско-српски речник прагматичких термина*, аутор обрађује 270 најчешћих и најпотребнијих термина из области грајсовски оријентисане прагматике и вербалне / невербалне комуникације. Термини су преузети из енглеских терминолошких речника, глосара и прагматичких монографија, при чему је за сваки енглески термин понуђен његов српски еквивалент. Вредност енглеско-српског речника прагматичких термина Т. Прћића лежи и у његовој тематској организацији, која је изведена у другом делу поглавља: прагматички термини разврстанни су у 15 тематских гроздова, унутар којих је приказана њихова хијерархијска организација према дубини. Тако се, на пример, одредница *speech act* (*говорни чин*) тематски рашчлањује на термине: *locution* (*локуција*), *illocution* (*илокуција*), *felicity condition* = *happines condition* (1. *услов њрикладности*, 2. *услов њримерености*) и друге, при чему се последњи наведени термин поново дубински рашчлањује на термине: *general condition* (*ојштии услов*), *content condition* (*садржински услов*) и др.

Закључак. Залагањем за савремени, вишедисциплинарни и рачунарски асистирани приступ састављању речника, инсистирањем на лексиколошкој теорији у лексикографској пракси, систематизацијом јединица литературе и речника (претежно оних англосаксонских) према областима и проблемима струке, укључивањем корпуса у израду скоро свих типова речника, понуђеним програмима рада и решењима, књига *Ка савременим српским речницима* Т. Прћића представља веома значајан допринос теорији српске лексикографије. Не на последњем месту, ова студија отвара нова питања и подстиче нове линије истраживања, међу којима се нарочито издваја потреба да се анализирају савремени српски једнојезични и двојезични речници у контексту могућег доприноса њихове методологије и грађе лексикографији модерног доба.

Ненад Ивановић*

Институт за српски језик САНУ

* nenad.ivanovic@isj.sanu.ac.rs